

Gang door de dienst; toelichting op de liturgie

Inleiding

Bert Boter noemt liturgie een heilig spel. Heilig, maar ook spel. Hij pleit er voor beide elementen goed vast te houden en altijd te bedenken dat niets per definitie goed of fout is. (Bijna) alles kan ook steeds weer anders, als we maar weten *waarom* we iets doen.

De commissie Kerkdiensten heeft op deze wijze naar de liturgie voor onze zondagse vieringen gekeken.

Uitgangspunt is de orde van dienst zoals die door de predikanten is opgesteld voor de diensten vanaf 1 januari 2014. Deze liturgie is een soort grootste gemene deler van de liturgieën die in de Dorpskerk, het Kruispunt en de Ontmoeting zijn gebruikt en was het startpunt voor de diensten van de PGV op één locatie. Inmiddels is hier ervaring mee opgedaan, wat geleid heeft tot een standaard liturgie (zie bijlage 1: Standaardliturgie Protestantse Gemeente Voorschoten).

Deze "Gang door de dienst" behandelt in chronologische volgorde de onderdelen van de (standaard)liturgie. Het wordt hier en daar belicht vanuit de liturgiegeschiedenis (cursief gedrukte alinea's) en geeft de huidige praktijk in Voorschoten weer met hier en daar een kleine aanpassing.

Algemeen

Elke zondag is er een gedrukte liturgie. Het streven is om die zo beperkt mogelijk te houden. Op de voorkant worden alleen met name genoemd: de voorganger, de organist, de lector en indien van toepassing de cantorij.

De koster wordt niet genoemd, omdat bij de mededelingen (in verband met het bezorgen van de bloemen) door de ouderling van dienst de naam van de koster zal worden genoemd.

De te zingen liederen worden niet afgedrukt voor zover ze in het Liedboek staan.

Bij een bijzondere dienst (met vaak meerdere gasten) worden wél alle liederen afgedrukt, zodat er geen Liedboek nodig is.

Bij liederen in een vreemde taal wordt een vertaling van de tekst in de liturgie opgenomen.

Het verdient aanbeveling de dienst te beginnen en te eindigen met een gemakkelijk te zingen lied. Bij het intochtlied moet de gemeente nog op gang komen, de zinnen verzetten. Het slotlied moet nog lang blijven naklinken.

Als er een onbekend lied in de liturgie is opgenomen zal dat vóór de dienst worden geoefend. Daar wordt om 10.00 uur mee begonnen. Pas daarna heet de ouderling van dienst de gemeente welkom. Ook zal de predikant de cantrix inlichten, zodat de cantorij op de vrijdag (hun repetitie-uur) voorafgaand aan de dienst het lied al kan oefenen. De cantorijleden zijn zo, verspreid zittend in de kerkzaal, bij het zingen een steun voor de hele gemeente.

Het is goed om het lied ook in latere diensten nog eens te laten zingen.

Wat vooraf gaat

Voordat de gemeenteleden de kerkzaal binnenkomen is de Paaskaars al aangestoken. Het verbeeldt dat God altijd aanwezig is.

In de Dorpskerk en de Ontmoeting is het lang gebruikelijk geweest om aan het begin van de dienst ook twee kaarsen op de liturgietafel aan te steken. Bij het samengaan van Dorpskerk en Kruispunt is gepoogd deze traditie over te nemen en zijn deze kaarsen een tijdlang aangestoken aan het begin van het middendeel van de dienst. Dit bleek niet te functioneren en heeft geleid tot een heroverweging. Bij de start van de gezamenlijke diensten per 1 januari 2014 in het Kruispunt werden daarom geen kaarsen meer op de liturgietafel geplaatst, mede omdat er geen dwingend liturgisch argument voor is.

Liturgiegeschiedenis

Voorafgaand aan de dienst (of misschien al wel onderdeel van de dienst?!) gaat het consistoriegebed. Dit gebed gaat waarschijnlijk terug op de priester die ter voorbereiding van de eucharistie in de sacristie een gebed uitspreekt. In de protestantse traditie wordt het door een ouderling uitgesproken. Daarmee wordt onder meer benadrukt dat de voorganger geen solist is, maar dat hij/zij zich door het geheel van kerkenraad en gemeente gedragen mag weten. Het consistoriegebed heeft daarom bij voorkeur betrekking op allen die in de eredienst een aandeel hebben.

De dienstdoende ambtsdragers komen samen met anderen, die persoonlijk bij de dienst betrokken zijn, ruim vóór de dienst bij elkaar in de consistorie. De ouderling van dienst controleert of alles gereed is om de dienst te kunnen beginnen. Zie ook bijlage 2: Aanwijzingen voor de dienstdoende ouderling.

Zo kort mogelijk voor de dienst wordt in de consistorie door de ouderling van dienst gebeden. Hij/zij vraagt een zegen voor de dienst en hulp voor de predikant en allen die aan de dienst meewerken. De huidige praktijk wordt door de predikanten gewaardeerd.

Na het consistoriegebed begeven de diaken, ouderling, voorganger en leiding van de kindernevendienst (in deze volgorde) zich naar de kerkzaal.

Dienst van de voorbereiding

Liturgiegeschiedenis

Na binnenkomst van de ambtsdragers wordt begonnen met stilte. Ieder kan zich zo voorbereiden op de dienst.

Na deze stilte zijn er in grote lijnen twee mogelijkheden: Psalmgezang gevolgd door bemoediging en groet of bemoediging en groet gevolgd door een intochtlied. Wij hebben in Voorschoten voor de laatste vorm gekozen. De bemoediging ontleent zijn woorden aan Psalm 124:8. Oorspronkelijk bad de priester dit 'onze hulp' voor de dienst in de sacristie, rond het jaar 1000 komt het in de hoofddienst terecht. De woorden van de bemoediging kunnen door de voorganger uitgesproken worden of in wisselspraak met de gemeente. Een toevoeging aan de bemoediging is mogelijk met woorden uit Psalm 146:6 en Psalm 138:8 (voorbeeld 1 uit de standaardliturgie).

De groet gaat vooraf aan of volgt op de bemoediging (of krijgt een plek bij de opening van de Schrift), de traditie kent beide gewoonten even goed. De woorden zijn ontleent aan Ruth 2:4. Het is een uitdrukking van het feit dat voorganger en gemeente in een open houding tegenover elkaar staan, om samen naar Gods woord te luisteren.

Welkom

De ouderling van dienst stelt zich voor en heet namens de kerkenraad iedereen hartelijk welkom, ook zij die via de media meeluisteren. Hij/zij noemt de voorganger, de lector en de organist en als deze meewerkt ook de cantorij. Tenslotte wenst hij/zij namens de kerkenraad een ieder een goede dienst.

Na het welkom geeft de ouderling van dienst de voorganger een hand. Het wordt aan de ouderling overgelaten of hij/zij daarbij nog iets zegt.

Bemoediging en Groet

Na een ogenblik van stilte spreekt de voorganger de bemoediging en groet uit.

Drempelgebed

Liturgiegeschiedenis

Het drempelgebed werd oorspronkelijk (ook alweer alleen) uitgesproken door de priester voordat hij het priesterkoor betrad, letterlijk op de drempel dus. Het markeert de overgang van de wereld naar de eredienst.

De voorganger spreekt het drempelgebed uit. Doorgaans doet hij/zij dat samen met een kind van de kindernevendienst.

De leiding van de kindernevendienst zorgt ervoor dat een kind beschikbaar is. Zij vormen een poule van kinderen die dit willen en kunnen. Het is belangrijk dat er vooraf met de kinderen wordt geoefend.

Intochtslied

Wanneer het eerste lied vóór bemoediging en groet klinkt, lijkt het logisch om voor een Psalm te kiezen en bij voorkeur een Psalm van opgang (zoals Psalm 15, 24, 43, 84, 10, 121-134). Wordt het eerste lied, zoals bij ons, ná de bemoediging en groet gezongen, dan ligt de Psalm van de zondag (waaraan de zondag vaak zijn naam ontleent) of een ander lied meer voor de hand.

Kyriëgebed

Voordat de dienst verder gaat leggen we in het kyriëgebed voor God de nood van de wereld neer. Niet uitgebreid en ook niet direct om Gods hulp te vragen (dat komt in de voorbede). Het is een uitspreken van wat ons van het hart moet, wat ons ontsteld heeft, waar we medelijden over behoeven.

Gloria

Het kyrië wordt afgesloten met het gloria, het zijn beide kanten van dezelfde medaille. Oorspronkelijk was de tekst van het gloria een vaste tekst (bij ons nog wel bekend als het 'groot gloria'). Tegenwoordig kiezen we voor een glorialied. In de ingetogen tijd vervalt het glorialied en wordt het vervangen door een lied dat past bij de tijd.

Dienst van het Woord

Kinderverhaal en kinderlied

Na het Gloria komen de kinderen naar voren.

De voorganger vertelt een verhaal als opstap naar wat in de kindernevendienst aan de orde zal komen. Er wordt een kinderlied gezongen. Vervolgens worden de lantaarntjes aangestoken met het licht van de Paaskaars en door de kinderen meegenomen naar hun eigen ruimte.

Gebed bij de opening van de Schrift

Liturgiegeschiedenis

De dienst van het Woord begint met een gebed. Een gebed dat verschillende namen kan hebben en daarmee samenhangend ook verschillend van inhoud is.

De eerste naam die we tegen kunnen komen is 'zondagsgebed'. Het zondagsgebed is verbonden met een speciale zondag en daardoor ook met de lezingen die volgens het leesrooster die zondag aan de beurt zijn. Nu zijn er verschillende leesroosters in omloop (zie verderop) en daardoor dus ook verschillende zondagsgebeden. In het zondagsgebed wordt vaak al wat vooruitgegrepen op de inhoud van de schriftlezing(en).

Een tweede mogelijkheid is het zogenaamde collectagebed. Die naam komt van het Latijnse werkwoord colligo, wat verzamelen betekent. Dit gebed heeft zeer oude papieren en het sluit voornamelijk de dienst van de voorbereiding af. Het verzamelt als het ware wat er tot dan toe gezegd en gezongen is in één gebed. Het sluit zo de voorbereiding af en maakt het lezen uit de Schrift mogelijk.

Een derde mogelijkheid is het gebed bij de opening van de Schrift, ook wel het 'gebed om verlichting met de Heilige Geest' genoemd. Dit gebed stamt uit de gereformeerde (d.w.z. calvinistische) traditie. In dit gebed wordt nadrukkelijk gevraagd om Gods leiding door zijn Geest bij het lezen, verstaan en begrijpen van de bijbel. In het licht van het calvinisme, waarin de schriftlezing en prediking een centrale plek innemen, is dit gebed goed te begrijpen. Het heeft een meestal wat algemener karakter dan het zondagsgebed, maar het is duidelijker op de schriftlezingen gericht dan het collectagebed.

De dienst van het Woord begint met een gebed. Hiervoor zijn drie mogelijkheden (zie hiervoor: *liturgiegeschiedenis*). In Voorschoten hebben we voor de derde mogelijkheid gekozen: het gebed om verlichting met de Heilige Geest. In dit gebed wordt nadrukkelijk gevraagd om Gods leiding door zijn Geest bij het lezen, verstaan en begrijpen van de Bijbel.

Leesrooster

Liturgiegeschiedenis

Nadat het gebed bij de opening van de Schrift heeft geklonken gaat de Bijbel open en volgen de schriftlezingen. Maar welke schriftlezingen volgen er dan? Meestal wordt er gekozen voor twee lezingen, één uit het Oude en één uit het Nieuwe Testament. In sommige tradities wordt daar ook nog een derde lezing aan toegevoegd. De tweede lezing komt dan uit de evangeliën en de derde lezing wordt dan genomen uit de brieven en wordt daarom epistellezing genoemd. De tekstkeuze is in de reformatorische kerken uit de calvinistische traditie lange tijd vrij geweest. Daarmee namen deze kerken een uitzonderingspositie in. In de Rooms Katholieke Kerk, de Oosters Orthodoxe Kerken, de Lutherse Kerk en ook in de Synagoge volgt men namelijk al sinds jaar en dag een leesrooster. De laatste jaren krijgt dit ook in onze kerken steeds meer aandacht.

Maar er zijn verschillende roosters, welke volgen wij en waarom? Wij volgen het zogenaamde gemeenschappelijk leesrooster. Dit gemeenschappelijk leesrooster is een bewerking van de roosters van de Rooms Katholieke Kerk, een aantal katholieke, anglicaanse en reformatorische kerken uit de Verenigde Staten en de Oud Katholieke Kerk in Nederland. Dit rooster duurt drie jaar en is verdeeld in een A-jaar, een B-jaar en een C-jaar. Een nieuw jaar begint telkens op de 1^e advent. In het A-jaar wordt het evangelie naar Mattheus gevolgd, in het B-jaar het evangelie naar Marcus en in het C-jaar wordt het Lucasevangelie gelezen. Het evangelie van Johannes komt rondom Pasen aan de orde. Zo lezen we via dit rooster in drie jaar alle evangeliën door.

De evangeliëlezingen zijn dus de hoofdlezingen en de Oud-Testamentische lezingen zijn daarbij gekozen. Deze volgen dus geen vast patroon. Hoewel het goed is dat er zo'n rooster wordt gevolgd – dit voorkomt immers willekeur en het bereiden van stokpaardjes bij de predikant – is er toch ook een kritische kanttekening bij te plaatsen. Door het volgen van de evangeliën komt het Oude Testament er namelijk wat bekaaid af. Daar is wel iets op gevonden: de opstellers van het gemeenschappelijk leesrooster stellen een aantal keer per jaar alternatieve blokken voor van lezingen uit het Oude Testament of de Brieven. Het rooster van Kind-op-Zondag – de methode waar de kindernevendienst mee werkt – volgt doorgaans dit alternatieve blok.

De tekstkeuze is in de reformatorische kerken uit de calvinistische traditie lange tijd vrij geweest. De laatste jaren wordt (ook in Voorschoten) het zogenaamde gemeenschappelijk leesrooster gevolgd (zie hiervoor: *liturgiegeschiedenis*).

Soms is er een reden om af te wijken, zoals laatst nog tijdens de 40-dagen tijd met het thema "Ik ben". Ook moet het mogelijk zijn om ad hoc af te wijken bij bijvoorbeeld een actualiteit.

Schriftlezing

Er zijn doorgaans twee lezingen. Tussen de lezingen door en erna zingen we een lied. De lezingen worden verzorgd door de lector. Hij/zij kondigt van tevoren aan wat gelezen wordt en welk lied gezongen wordt.

Het zou goed zijn als de lector tussen de lezingen door niet heen en weer loopt naar zijn/haar plek in de kerkzaal.

Overweging

Na de overweging is er een muzikale overgang, hetzij instrumentaal hetzij gezongen door de cantorij.

Lied

De dienst van het Woord wordt na de meditatieve muziek afgesloten met een lied. Tijdens het naspel van dit lied brengt de diaken het voorbedeboek naar de voorganger.

Dienst van het antwoord

Gebeden

Liturgiegeschiedenis

1 Tim. 2:1-2: Allereerst vraag ik dat er voor alle mensen gebeden wordt, dat er smeekbeden, voorbeden en dankgebeden voor hen worden uitgesproken. Bid voor alle koningen en gezagsdragers, opdat we rustig en ongestoord kunnen leven, in alle vroomheid en waardigheid.

Deze twee verzen vatten de voorbeden eigenlijk goed samen. Na het lied na de overweging wordt doorgaans het dankgebed, de voorbeden en het Onze Vader uitgesproken. Doorgaans, want strikt genomen is het dankgebed een verkorte versie van het Heilig Avondmaal (dat is nog te zien aan de Rooms Katholieke naam voor het avondmaal: Eucharistie. Dat betekent niets minder dan 'dankzegging'). Wordt er in een dienst avondmaal gevierd, dan zijn er enkel voorbeden op deze plek en dan wordt er een dankgebed uitgesproken als afsluiting van het Avondmaal.

Wanneer er geen Avondmaal wordt gevierd, spreken we vóór de voorbeden een dankgebed uit. Na het dankgebed komen de voorbeden. In de voorbeden bidden we letterlijk voor verschillende dingen. Traditioneel kenden de voorbeden een drieslag van aandachtsvelden: de wereldwijde kerk, de overheden en de mensen in nood. Die aandachtsvelden zijn wat veranderd, maar vaak is er nog wel een drieslag terug te vinden. Die drieslag (maar dat mag dus ook een vierslag of een tweeslag zijn, niets is dwingend) is ook te herkennen aan de eventuele responsie na elk groepje gebeden, een gezongen gebedsregel waar de hele gemeente aan mee doet.

Maar deze responsie is niet aangebracht om de drieslag duidelijker te doen uitkomen. De responsie is in de eerste plaats bedoeld om de voorbeden de gebeden van de gemeente te laten zijn. Het is weliswaar de voorganger die bidt, maar zij of hij doet dat namens de gemeente. Zoals hij of zij in de dienst van het Woord vanuit de Bijbel tot de gemeente sprak, zo spreekt de voorganger in de dienst van de gebeden vanuit de gemeente tot God. Voorbeden zijn dus ook niet de plaats om de overweging nog eens over te doen. Voorbeden zijn bedoeld om te bidden voor alles wat de gemeente op haar hart heeft, voor alle zorgen die leven en voor de wereld en haar leiders, waar de gemeente zich druk over hoort te maken.

Een voorganger kan echter nooit exact verwoorden wat er bij de gemeente leeft. Er zijn veel persoonlijke noden en daarom is een belangrijk onderdeel van de voorbeden het stil gebed. Daarin kan iedereen in de stilte van Gods bedehuis, persoonlijk en toch verbonden met elkaar, bidden wat hem op het hart ligt.

Als afsluiting van de gebeden bidden wij eigenlijk altijd het Onze Vader, omdat het de moeder van alle gebeden is, maar ook omdat wij dan gezamenlijk spreken, als één gemeente met vele stemmen.

In Voorschoten bestaat een voorbedegroep. Deze groep bestaat uit gemeenteleden die met elkaar nadenken over de inhoud van de voorbeden. Voor elke zondag formuleren zij een voorbede en geven ook de reden aan waarom zij voor deze voorbede kiezen. Deze voorbede staat standaard in het voorbedeboek.

Ieder gemeentelid is in de gelegenheid zijn of haar eigen gebedsintenties in het voorbedeboek te schrijven. Deze worden dan meegenomen in de gebeden in de kerk. Het verdient aanbeveling om hieraan in de Kerkklok meer bekendheid te geven.

De voorbeden worden namens de gemeente uitgesproken door de voorganger.

Acclamaties (zoals bijvoorbeeld "Heer, ontferm u") zijn een standaard onderdeel van de gebeden. Veel hiervan zijn te vinden in het Liedboek. De acclamaties moeten kort zijn en gemakkelijk te zingen. Zo nodig zullen ze vóór de dienst worden geoefend.

Mededelingen

Na de gebeden doet de ouderling van dienst de mededelingen. Hij/zij houdt deze kort en verwijst verder naar de weekbrief.

Hij/zij begint met de bloemengroet, noemt aan wie de bloemen met een hartelijke groet van de gemeente zullen worden gegeven, vraagt wie in de gelegenheid is de bloemen te bezorgen en geeft aan dat ze na de dienst bij de dienstdoende koster (noemt hem met naam en toenaam) kunnen worden opgehaald. De bloemen worden meegegeven voorzien van een kaartje van de Protestantse Gemeente Voorschoten met daarop de groet van de gemeente en een korte tekst van de predikant. Tevens wordt er een liturgie meegegeven. Verder zijn de doelen van de beide collectes een vast onderdeel van de mededelingen.

Inzameling gaven

Tijdens het collecteren komen de kinderen van de kindernevendienst terug in de kerkzaal. De ouderling van dienst haalt hen direct na de mededelingen op. Behalve als de cantorij zingt. Dan worden ze aan het eind van het zingen opgehaald. Dit in verband met het verstoren van de zang.

De cantorij krijgt als laatste de gelegenheid hun gaven te geven.

Slotlied

De dienst wordt afgesloten met een gemakkelijk te zingen lied. Het slotlied moet immers nog lang blijven naklinken.

Zegen

Aan het einde van de dienst spreekt de voorganger de zegen uit.

De gemeente antwoordt met een gezongen "Amen", zoals staat aangegeven in de standaardliturgie. Hierop bestaan diverse varianten. Belangrijk is de eenvoud, zodat het slotlied kan blijven naklinken.

Standaardliturgie Protestantse Gemeente Voorschoten

Dienst van de voorbereiding

binnenkomen ambtsdragers en predikant

Welkom (door de ouderling van dienst)

handdruk uitwisselen

allen gaan staan (aangekondigd door de voorganger)

Stilte

voorbeeld 1:

Bemoediging en Groet

V. Onze hulp is in de Naam van de Heer.

A. Die hemel en aarde gemaakt heeft.

V. Die trouw blijft tot in eeuwigheid

A. en niet loslaat wat Zijn hand ooit begon.

V. De Heer zij met u!

A. ook met u zij de Heer

voorbeeld 2:

v: De Eeuwige zij met u!

a: Ook met u zij de Eeuwige

v: Onze hulp is in de Naam van de Eeuwige

a: Die hemel en aarde gemaakt heeft

Drempelgebed

Intochtslied

allen gaan zitten

Kyriëgebed (na: 'zo bidden wij U:...' eventueel acclamatie)

Gloria (behalve in stille tijd)

Dienst van het Woord

kinderen komen naar voren

Kinderverhaal en ev. Kinderlied

bekend lied: Welkomslied

Goe-de-mor-gen wel-kom al-le-maal, ik met mijn en jij met jouw ver-haal,
la-chen, hui-len, vro-lijk-heid en pijn, al-les mag er zijn!
God, ik vraag Je,* kom in on-ze kring. Wees er-bij wan-neer ik bid en zing.
Ik met mijn en Jij met Jouw ver-haal ver-teld in men-sen-taal.

* Je of U, Jouw of Uw naar keuze

kinderen gaan naar kindernevendienst

Gebed bij de opening van de Schrift

Schriftlezing (*door de lector*)

ev. Lied

ev. Schriftlezing (*door de lector*)

ev. Lied

Overweging (*vanaf de kansel*)

na de overweging eventueel orgelmuziek (in overleg met de organist)

Lied

tijdens het naspel brengt de diaken het voorbede boek naar de predikant(e)

Dienst van het antwoord

Voorbeden (*eventueel met acclamatie*)

Stil gebed

Onze Vader

Mededelingen

kinderen komen terug in kerk en de kleintjes van de oppas

Inzameling gaven

Slotlied (*staande*)

Zegen

allen:
A - men

BIJ OVERLIJDEN:

Voor de voorbede verzoekt predikant(e) de gemeente te gaan staan

Mededeling: Noemen naam overledene en datum overlijden en ev. uitvaartdienst

Gedenken: Wij willen haar/hem gedenken. Wij willen gedenken dat niemand uit Gods hand valt, in leven noch in sterven *(of vergelijkbaar)*

Moment van stilte

Zingen: 'Niemand leeft voor zichzelf'

Predikant(e) verzoekt de gemeente te gaan zitten

Voorbede: In de voorbede noemen overledene en nabestaanden

Bijlage 2

Aanwijzingen voor de dienstdoende ouderling

- 1 Bij verhindering ZELF voor vervanging zorgen en dit doorgeven aan de predikant.
- 2 De ambtsdragers wordt verzocht tijdig (uiterlijk 9.45 uur) in de *consistorie 1*) aanwezig te zijn.
- 3 Taken voor de dienst:
 - De ouderling vult het verwelkomingsformulier in (de koster legt dit klaar, reserve-exemplaren in de kast), verzamelt de mededelingen en neemt de bloemenkaartjes mee.
 - Met de koster wordt eventueel afgecheckt of alles in orde is (bijvoorbeeld doopwater, doopkaarsen, wel of geen liedblad, evt een kaars voor een overledene, enz.)
 - Zo kort mogelijk voor de dienst controleert de ouderling of ieder die deze ochtend in de consistorie hoort te zijn, binnen is. De ouderling van dienst vraagt om stilte om vervolgens het *consistoriegebed 2*) uit te spreken.
 - Na het consistoriegebed drukt de ouderling op de bel voor de organist, ten teken dat de dienst gaat beginnen.
 - Vervolgens wordt de stoet geformeerd: de diaken voorop, de ouderling, de predikant en de leiding van de kindernevendienst als laatste.
- 3 Taken tijdens de dienst:
 - Als het orgelspel is afgelopen gaat de ouderling het liturgisch centrum op om de gemeente welkom te heten en doet mededelingen betreffende de inhoud van de dienst.
 - De predikant komt nu het liturgisch centrum op en wordt halverwege met de handdruk van de ouderling opgeleid. *Naar keuze:* De ouderling spreekt daarbij de zegenbede : " DE HEER ZIJ MET U ". De predikant beaamt dit.
 - Na de voorbeden doet de ouderling de overige mededelingen, waaronder de bestemming van de collecte.
 - Direct daarna haalt de ouderling de kinderen op uit de kindernevendienst en vervolgens de kinderen uit de crèche.
 - Na de zegen gaat de ouderling naar het liturgisch centrum om halverwege de predikant opnieuw de hand te drukken en gaat hem/haar voor naar de uitgang van de kerk.
- 4 Taken na de dienst:

Na de dienst blijft de ouderling van dienst in de buurt van de predikant (bij de uitgang) om eventueel mensen te woord te staan of materiaal uit te delen.

ad 1) De consistorie

In de consistorie (= kerkenraadskamer) komen voor de dienst de dienstdoende ambtsdragers bij elkaar samen met anderen die persoonlijk bij de dienst betrokken zijn (bijvoorbeeld de leiding van de kindernevendienst, maar ook doopouders, bruidspaar, zij die bevestigd worden tot ambtsdrager, zij die gedoopt worden of belijdenis doen).

Er kunnen nog zaken betreffende de dienst doorgesproken worden zoals bijvoorbeeld de mededelingen en afkondigingen, de bestemming van de bloemen, bij bijzondere diensten de gang van zaken, enz.

ad 2) Het consistoriegebed

In het consistoriegebed wordt gevraagd om een zegen over het samenzijn van de gemeente. Het begint met een dankzegging omdat we op deze dag samen kunnen komen voor de eredienst. Er wordt gebeden om de Heilige Geest, zodat de voorganger en allen die een taak verrichten zich bijgestaan mogen weten door de Eeuwige Zelf. Ook wordt gebeden dat de gemeente het Woord zal horen en begrijpen.

Voorbeelden staan in het *Dienstboek, een proeve, deel I* op pagina 766 (zie www.dienstboek.nl).